

PLATONAS

Valstybė

Vilnius
pradai
2000

Dialogo dalyviai:

Sokratas

Glaukonas

Polemarchas

Trasimachas

Adeimantas

Kefalas

[*Sokratas*]. Vakar su Aristono sūnumi Glaukonu 327
buvau nuėjęs į Pirėją. Norėjau pasimelsti deivei¹, be-
to, pasižiūrėti, kaip jie švęs tą šventę – juk ji šven-
čiama pirmą kartą. Vietinių gyventojų eitynės atro-
dė labai gražiai, bet ne mažiau iškilmingos buvo ir
traku eitynės. Pasimeldę ir pasižiūrėję iškilmių, ėjo-
me atgal į miestą. Iš tolo pamatęs mus einant namo,
Kefalo sūnus Polemarchas paliepė vergui mus pasi-
vyti ir paprašyti, kad jo palauktume. Pribėgęs ver-
gas truktelėjo mane iš užpakalio už apsiausto ir tarė:

– Polemarchas prašo jo palaukti.

Aš atsisukau ir paklausiau, kur jis.

– Ana, eina iš paskos. Palaukite jo.

– Gerai, palauksime, – pasakė Glaukonas.

Netrukus priėjo Polemarchas su Glaukono broliu c
Adeimantu, Nikijo sūnumi Nikeratu ir dar kai kuo –
visi grįžo iš iškilmingų eitynių.

Polemarchas tarė:

– Man rodos, Sokratai, kad jūs skubate grįžti į
miestą.

– Visai neblogai išpėjai, – atsakiau aš.

– Ar matai, kiek čia mūsų?

– Kurgi nematysi!

– Taigi turėsite arba mus visus nugalėti, arba likti čia.

– Bet juk yra dar viena išeitis – įtikinti jus, kad reikia paleisti mus namo.

– Argi galėtumėte įtikinti tuos, kurie visai nenori jūsų klausyti?

– Jokių būdu negalėtume, – atsakė Glaukonas.

– Tai turėkite galvoje, kad mes jūsų neklausysime.

328 Adeimantas pridūrė:

– Ar žinote, kad šį vakarą deivės garbei bus raitelių lenktynės su deglais?

– Raitelių? – paklausiau aš. – Tai naujiena. Ar jie raiti lenktyniaus, perduodami vieni kitiems deglus? Ar tai nori pasakyti?

– Taip, – atsakė Polemarchas. – Be to, bus naktinės iškilmės, jas vertėtų pamatyti. Taigi po vakarienės pakilsime ir eisime pažiūrėti tų iškilmių. Ten bus daug jaunuolių, galėsime pasikalbėti. Tik pasilikite, nedvejokite.

Glaukonas tarė:

– Matyt, reikės pasilikti.

– Jei tu taip manai, – tariau, – tai taip ir padarykime.

Taigi nuėjome į Polemarcho namus. Tenai rado me Polemarcho brolius Lisiją ir Eutidema, o su jais chalkedonietį Trasimacha, pajanietį Charmantidą ir Aristonimo sūnų Kleitofontą. Buvo namie ir Polemarcho tėvas Kefalas. Jis man atrodė labai susenęs, c mat jau seniai buvau jį matęs. Jis sėdėjo krėslė ant pagalvės su vainiku ant galvos, nes ką tik buvo aukojęs namų kieme². Susėdome prie jo – ten aplinkui buvo pristatyta krėslų.

Pamatęs mane, Kefalas tuojau pasisveikino ir tarė:

– Tu, Sokratai, nedažnai ateini į Pirėją mūsų atlankyti. O reikėtų. Jei aš dar turėčiau tiek jėgų, kad galėčiau lengvai išsiruošti į miestą, tau nereikėtų į čia vaikščioti – mes pas tave ateitume. Bet dabar d jau tu turėtum dažniau mus aplankyti. Žinok, kad juo labiau nyksta kiti, kūniški, malonumai, tuo didesnis kyla noras pasikalbėti ir tuo daugiau malonumo teikia pokalbiai. Taigi neatsisakyk padaryti man šį malonumą; ir su šiais jaunuoliais bendrauk, ir mus dažniau aplankyk! Juk esame seni pažįstami ir artimi draugai.

– Kefalai, – tariau, – iš tikro aš mėgstu kalbėtis su senais žmonėmis. Mat jie jau yra nuėję tą kelią, kuriuo ir mums galbūt teks keliauti. Todėl, man rodos, kaip tik iš jų reikia sužinoti, koks tas kelias – e ar sunkus ir duobėtas, ar lygus ir patogus. Kadangi jau esi pasiekęs tą amžių, kai, anot poetų, stovima prie „senatvės slenksčio“, tai kaip tik iš tavęs norėčiau sužinoti, ar šis amžiaus tarpas tau atrodo sunkus, ar tu kitaip apie jį pasakytum.

– Sokratai, – atsakė jis, – prisiekiu Dzeusu, aš 329 tau pasakysiu taip, kaip man atrodo. Mes, maždaug vieno amžiaus žmonės, dažnai sueiname į draugę, pateisindami senovės priežodį³. Dauguma iš mūsų suėję dejuoja, ilgisi jaunystės malonumų, prisimena meilės džiaugsmus, išgertuves, puotas ir kitus panašius dalykus ir krentasi, tarsi netekę didelių gėrybių: atseit, tada tai jie gerai gyveno, o dabar jau nebėsa gyvenimo! Kai kurie skundžiasi, kad namiškiai ižeidinėja jų senatvę, ir vis traukia savo giesmę, kiek nelaimių jiems atnešusi senatvė. Man atrodo, Sokratai, kad jie kaltina ne tą, kas kaltas, nes jeigu būtų kalta senatvė, tai ir aš dėl senatvės patirčiau tas pačias nelaimes, ir visi kiti, kurie sulaukė tokio amžiaus; o aš sutikau senių, kurie buvo

visai kitaip nusiteikę, tarp jų ir poeta Sofoklį. Kartą
 c man girdint kažkas jo paklausė: „Sofokli, o kaip dėl
 meilės teikiama smagumu? Ar dar įstengi turėti rei-
 kalų su moterimi?“ „Tylėk, žmogau, – atsakė Sofok-
 lis, – su didžiausiu malonumu ištrūkiau iš meilės,
 tarsi būčiau pabėgęs nuo žiauraus ir pašėlusio val-
 dovo.“

Man ir tada tas jo atsakymas labai patiko, ir šian-
 dien jis ne mažiau patinka. Senatvė iš tikrųjų išlais-
 vina nuo tokių dalykų ir suteikia visišką ramybę.
 Kai aistros susilpnėja ir aprimsta, tada visiškai pa-
 sitvirtina Sofoklio žodžiai: žmogus jaučiasi išsivada-
 d vęs nuo daugybės šėlstančių valdovų. Panašiai yra
 ir su senių skundais dėl visokių negerovių bei san-
 tykių su namiškiais: kalta, Sokratai, ne senatvė, o
 žmogaus būdas. Kas gyvena tvarkingai ir yra sugy-
 venamas, tam ir senatvė nebūna labai sunki; o kas
 ne toks, tam, Sokratai, ir senatvė, ir jaunystė būna
 sunki.

Gėrėdamasis tokiu jo atsakymu ir norėdamas jį
 dar labiau įtraukti į pokalbį, tariau:

e – Kefalai, aš manau, jog dauguma žmonių, girdė-
 dami tokius žodžius, nesutiks su tavimi ir manys,
 kad tu lengvai pakeli senatvę ne dėl savo būdo, o
 dėl to, jog turi didelį turtą. Juk turtingieji, kaip sa-
 koma, turi kuo palengvinti senatvę.

– Teisingai sakai, – tarė Kefalas, – jie nesutiks.
 Iš dalies jie teisūs, bet ne tiek, kiek įsivaizduoja.

330 Tiesa glūdi Temistoklio⁴ atsakyme kažkokiam seri-
 fiečiui⁵, kuris jį ižeidinėjo teigdamas, kad Temis-
 toklis pelnęs šlovę ne savo nuopelnais, kad už ją jis
 esąs skolingas savo miestui: „Teisybė. Būdamas se-
 rifietis, aš nebūčiau garsus, bet tu nebūtum garsus
 ir būdamas atėnietis.“ Šie žodžiai tinka ir neturin-
 giems žmonėms, kurie sunkiai pakelia senatvę: ro-

miam žmogui, jeigu jis beturtis, senatvė nebus labai
 lengvai pakeliama, bet ir prasto būdo žmogus, kad
 ir koks turtingas, nebus savimi patenkintas.

Aš vėl paklausiau:

– Ar tu, Kefalai, daugumą savo turtų paveldėjai,
 ar pats įsigijai?

– Kur aš tau, Sokratai, įsigysiu! Turtų kaupimo b
 atžvilgiu aš esu per vidurį tarp senelio ir tėvo. Se-
 nelis, mano bendravardis, paveldėjęs maždaug tokio
 dydžio turtą, kokį aš dabar turiu, padidino jį kele-
 riopai, o mano tėvas Lisanijas padarė jį mažesni,
 negu aš dabar turiu. Aš esu patenkintas, kad sū-
 numis palieku ne mažesni, o truputį didesni turtą
 negu paveldėjau.

– Šito tavęs paklausiau todėl, – tariau, – kad
 man atrodo, jog nesi labai prisirišęs prie savo turtų; c
 taip elgiasi daugiausia tie, kurie ne patys įsigijo tur-
 tus. O tie, kurie patys sukaupė, dvigubai labiau pri-
 siriša prie turtų negu kiti. Mat kaip poetai myli
 savo kūrinį, kaip tėvai myli vaikus, taip ir tie,
 kurie įsigijo turtus, jais rūpinasi, nes tai yra jų pa-
 čių darbo vaisius; be to, kaip kiti, taip ir jie prisiriša
 prie turtų ir dėl jų teikiamos naudos. Su tokiais
 žmonėmis sunku bendrauti, nes jie nori kalbėti tik
 apie turtus.

– Teisybę sakai.

– Tikrą teisybę. Bet dar man pasakyk: kokią di- d
 džiausią naudą, tavo nuomone, teikia turtai?

– Tokią, – tarė Kefalas, – kad man sunku įtikinti
 žmones jos naudingumu. Tu žinai, Sokratai, jog kai
 žmogus pajunta, kad mirtis jau nebetoli, jį apima
 baimė ir nerimas dėl tokių dalykų, kurie jam anks-
 čiau nė į galvą neateidavo. Visokie pasakojimai apie
 Hada⁶ – kad už šičia padarytas neteisybes tenai
 reikėsia atlikti bausmę, – iš kurių anksčiau jis tik e

juokėsi, dabar sukelia nerimą jo sieloje: o jeigu tai tiesa? Ir jis pats – ar dėl senatvės negalios, ar dėl to, kad jau yra netoli ano pasaulio, – pradeda į visa tai žiūrėti rimčiau. Apimtas baimės ir nepasitikėjimo savimi, jis peržvelgia savo gyvenimą, ar nėra kartais ko nors kaip nors nuskriaudęs. Tas, kuris randa savo gyvenime daug nedorybių, išsigąsta lyg vaiką, staiga pažadintas iš miego, ir gyvena laukdamas ateityje tik blogo. O tą, kuris nesijaučia ką nors pikta padaręs, visuomet lydi, kaip sako Pindaras⁷, graži viltis, maloni senatvės maitintoja. Šis poetas, Sokratai, yra labai gražiai pasakęs, kad su tuo, kuris nugyvena gyvenimą teisingai ir šventai,

eina kartu

Malonioji senatvės maitintoja,

Puoselėjanti širdį viltis, –

Daugiausia ji valdo žmonių besiblaškančią dvasią.

Puikūs, nuostabūs žodžiai! Šitai turėdamas galvoje, aš manau, kad būti turtingam yra labai vertingas dalykas – žinoma, ne kiekvienam žmogui, o tik padoriam. Idant iškeliatum į aną pasaulį nebijodamas, kad ką nors – net prieš savo norą – būsi apgavęs, kam nors pamelavęs ar kad kam nors lieki skolingas – ar dievui auką, ar žmogui pinigų, – štai dėl ko labai svarbu būti turtingam. Yra daug ir kitų dalykų, kur turtai reikalingi, bet viską apsvarstęs ir palyginęs aš vis dėlto manyčiau, Sokratai, kad šitam dalykui turtas protingam žmogui ypač reikalingas.

c – Tu puikiai kalbi, Kefalai, – pasakiau. – Bet štai teisingumas – ar teisingumu mes vadinsime tiesiog tiesos sakymą ir sugražinimą to, kas ką yra iš ko nors paėmęs, ar šiuos du dalykus kartais vadinsime teisingais, o kartais neteisingais? Pateiksiu tau pavyzdį. Jei kas iš draugo, turinčio sveiką protą, pasi-

skolintų ginklą, o vėliau šis išprotėjęs reikalautų ginklą gražinti, tokiu atveju kiekvienas pasakys, kad nereikia gražinti ir kad tas, kuris gražintų, pasieltų neteisingai, kaip ir tas, kuris tokiam žmogui sa- kytų tiesą.

– Teisingai kalbi.

– Taigi „sakyti tiesą ir gražinti tai, ką paėmei“^d dar nebus teisingumo apibrėžimas.

– Kaip tik bus, Sokratai, – įsiterpė Polemarchas, – jei bent kiek tikėsime Simonidu⁸.

– Na, – tarė Kefalas, – jūs čia svarstykite, o man jau metas pasirūpinti aukojimu.

– Vadinasi, Polemarchas bus tavo įpėdinis? – paklausiau jo.

– Žinoma, – atsakė Kefalas šypsodamasis ir tuo- jau išėjo aukoti.

– Na, tai tu, žodžio įpėdini, – tariau, – pasakyk, e ką sako Simonidas, kad tu jam pritari?

– Kad yra teisinga kiekvienam atiduoti tai, ką esi skolingas. Man atrodo, kad tai gerai pasakyta.

– Žinoma, sunku netikėti Simonidu – tai išmin- tingas ir dieviškas žmogus. Bet ką jis turi galvoje taip sakydamas, tu, Polemarchai, galbūt supranti, o aš nesuprantu. Tik aišku, kad Simonidas ne tai no- rėjo pasakyti, apie ką mes ką tik kalbėjome, – bū- tent kad jei kas pasidėjo ką pas ką nors, o paskui išprotėjęs reikalauja gražinti, tai reikia jam atiduoti, nors paimtas daiktas jau yra skola, kurią turime gražinti. Ar ne taip? 332

– Taip.

– Taigi jokių būdu nereikia atiduoti daikto, kai ji gražinti reikalauja beprotis?

– Teisybė.

– Matyt, Simonidas sakydamas, jog yra teisinga gražinti skola, turi galvoje ką kita.

– Dievaži, tikriausiai ką kita. Simonidas mano, kad draugai privalo draugams daryti gera, o bloga – niekuomet.

b – Suprantu, – pasakiau. – Kai kas nors gražins pinigų tam, kuris juos pas jį pasidėjo, tai nebebus skolos gražinimas, jei tas gražinimas ir gražintojui, ir gavėjui bus žalingas, o gražintojas ir gavėjas bus draugai. Ar ne šitai norėjo pasakyti Simonidas?

– Kaip tik šitai.

– Na, o priešams ar reikia gražinti skolą, jei esame skolingi?

– Aišku, – atsakė Polemarchas, – ir jiems privalome gražinti tai, kas pridera. Mano manymu, priešas privalo atsilyginti priešui kaip pridera – kuomet nors bloga.

c – Atrodo, – tariu, – kad Simonidas, būdamas poetas, mišlingai nusakė, kas yra teisinga. Matyt, jis norėjo pasakyti, kad teisingumas – tai gražinimas kiekvienam to, kas jam pridera, o tai jis pavadino skola.

– O tu kaip manai?

– Vardan Dzeuso, jei kas nors būtų paklauses: „Simonidai, o kam gydymo menas atiduoda tai, kas pridera ir tinka, ir ką būtent?“, ką, tavo manymu, jis būtų atsakęs?

– Aišku, kad kūnui vaistus, valgi ir gėrimą.

– O kam virėjo menas atiduoda tai, kas pridera ir tinka, ir ką būtent?

d – Valgiams – prieskonius.

– Gerai, o ką kam duoda tas menas, kurį vadina teisingumu?

– Jei laikysimės to, ką sakėme anksčiau, Sokratai, tai bus menas draugams daryti gera, o priešams – bloga.

– Taigi draugams daryti gera, o priešams – bloga Simonidas vadina teisingumu?

– Man taip atrodo.

– O ligos ir sveikatos atžvilgiu kas yra pajėgiausias sergantiems draugams daryti gera, o priešams – bloga?

– Gydytojas.

– O jūreiviams, kurių tyko jūreivystės pavojai? e

– Vairininkas.

– O teisingas žmogus? Kokiais atvejais ir kokiais veiksmais jis yra pajėgiausias draugams padėti, o priešams kenkti?

– Man atrodo, kare, vieniems padėdamas kautis, o kitus puldamas.

– Gerai. Bet, mielas Polemarchai, nesergantiems gydytojas yra nereikalingas.

– Teisybė.

– O neplaukiantiems – vairininkas.

– Taip.

– Išėina, kad tiems, kurie nekariauja, teisingas žmogus yra nereikalingas?

– Kažin, ar taip yra.

– Tai teisingumas ir taikos metu naudingas?

– Naudingas.

– Ir žemdirbystė? Ar ne?

– Taip.

– Kad gautume derlių?

– Taip.

– Ir batsiuvystė?

– Taip.

– Manau, sakysi, kad aprūpintų batais.

– Aišku.

– Na, o teisingumas taikos metu kokiam reikalui kam išgyti, tavo nuomone, yra reikalingas?

– Kad būtų galima sudaryti sandorius, Sokratai.

– O ką vadini sandoriais? Ar bendrą veiklą, ar ką kita?

– Bendrą veiklą.

b – Gerai. O ar žaidžiant šaškėmis geras ir naudingas bendras bus tas, kuris teisingas, ar tas, kuris moka žaisti šaškėmis?

– Tas, kuris moka žaisti šaškėmis.

– O plytoms ir akmenims mūryti ar teisingasis yra geresnis ir naudingesnis bendras už mūrininką?

– Jokiu būdu ne.

– Kitaristas geriau už teisingąjį tinka groti kitara. O kokiai bendrai veiklai teisingasis tiks geriau negu mūrininkas ar kitaristas?

– Man atrodo, piniginiuose reikaluose.

c – Išskyrus turbūt tuos atvejus, Polemarchai, kai reikia pasinaudoti pinigais, sakysim, kai reikia bendrai pirkti ar parduoti arklių. Tada, manau, geriau tinka arklių žinovas. Ar ne taip?

– Matyt, taip.

– O kai reikia pirkti laivą – laivų statytojas arba vairininkas?

– Suprantama.

– O kai reikia bendrai tvarkyti auksinius ar sidabrinčius pinigus, tai kokiais atvejais teisingasis būna naudingesnis už kitus?

– Kai norime pasidėti pinigus ir atgauti juos sveikus, Sokratai.

– Tai, sakai, kai nenorime jais pasinaudoti, o norime tik laikyti padėtus?

– Taip.

d – Vadinasi, kai pinigais nesinaudoji, tai teisingumas būna kaip tik naudingas?

– Turbūt taip.

– Kai reikia saugoti sodininko peilį, teisingumas yra naudingas ir visuomenei, ir paskiram žmogui, o kai reikia juo naudotis, tada reikalingas sodininkas.

– Taip atrodo.

– Turbūt pasakysi, kad, kai reikia saugoti skydą ir lyrą ir jais nesinaudoti, yra naudingas teisingumas, o kai reikia jais naudotis, tada būna naudingesnis pėstininko ir muzikanto išmanymas.

– Aišku, kad taip.

– Panašiai yra ir su visais kitais daiktais: kai jais naudojamės, teisingumas būna nenaudingas, o kai nesinaudojame – naudingas?

– Atrodo, kad taip.

– Taigi, mano mielas, teisingumas nėra toks jau vertingas dalykas, jei jis būna naudingas tik tada, kai nesinaudojama daiktais. Bet pasvarstykime štai ką: ar tas, kuris geriausiai sugeba smogti kumštyne ar kitokioje rungtyne, nemoka ir geriausiai apsisaugoti nuo smūgių?

– Tikriausiai moka.

– O tas, kuris geriausiai sugeba apsisaugoti nuo ligos, geriausiai moka ir kitam nepastebimai sukelti ligą?

– Man atrodo, moka.

– Ar tas, kuris sugeba slapta sužinoti priešų planus ir rengiamus veiksmus, nebus kartu ir geras kariuomenės sergėtojas?

– Tikriausiai bus.

– Vadinasi, kas ką sugeba saugoti, tą sugeba ir pavogti.

– Atrodo, kad taip.

– Taigi jei teisingasis sugeba pinigus saugoti, tai sugebės juos ir pavogti.

– Pagal tavo samprotavimą taip išeina.

– Taigi mums paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra tarsi koks vagis. Tu tai tikriausiai sužinojai iš Homero. Mat Homeras labai vertina Odisejo motinos senelį Autoliką ir sako, kad jis visus žmones b

pranokęs suktumu ir priesaikos laužymu⁹. Taigi atrodo, kad, pasak taves, Homero ir Simonido, teisingumas yra tarsi koks vogimo menas, tik skirtas draugų labui, o priešų nenaudai. Ar ne šitai norėjai pasakyti?

– Prisiekiu Dzeusu, ne, – tarė jis. – Aš jau nebežinau, ką kalbėjau. Bet man vis tiek atrodo, kad teisingumas – tai daryti gera draugams, o priešams – bloga.

c – O ką tu vadini draugais? Ar tuos, kurie atrodo esą geri žmonės, ar tuos, kurie iš tikrųjų yra tokie, net jeigu ir neatrodo geri? Panašiai ir su priešais.

– Suprantama, – tarė jis, – kad kas ką laiko geru, tą ir myli, o ką laiko blogu, to neapkenčia.

– Argi šiuo atžvilgiu žmonės kartais nesuklysta? Daugelį laiko gerais, nors jie nėra geri, ir priešingai. Panašiai ir blogųjų atžvilgiu.

– Suklysta.

– Taigi tokiems žmonėms gerieji yra priešai, o blogieji – draugai.

– Tikrai.

d – Tačiau jie mano, jog teisinga blogiems daryti gera, o geriems kenkti.

– Taip išeina.

– Bet gerieji yra teisingi ir negali neteisingai elgtis.

– Teisybė.

– Taigi pagal tavo žodžius išeitu, kad yra teisinga daryti bloga tiems, kurie nieko bloga nedaro.

– Jokiū būdu, Sokratai, – atsakė jis. – Tokia išvada netikusi.

– Taigi, – tariau, – yra teisinga blogiesiems kenkti, o teisingiesiems – padėti.

– Šita išvada geresnė už aną.

– Taigi, Polemarchai, tokiems žmonėms, kurie suklysta vertindami kitus žmones, dažnai atsitinka, kad jie laiko teisingu dalyku draugams kenkti, nes, e jų akimis, jie yra blogi, o priešams daryti gera, nes jie atrodys jiems esą geri. Tad mūsų išvada bus visai priešinga minėtiems Simonido žodžiams.

– Iš tikrųjų, – tarė jis, – taip atsitinka. Bet patikslinkime apibrėžimą. Atrodo, mes netiksliai apibrėžėme draugą ir priešą.

– O kaip mes juos apibrėžėme, Polemarchai?

– Kas atrodoš geras, tas ir esąs draugas.

– O kaip mes, – paklausiau, – patikslinsime apibrėžimą?

– Draugas yra tas, – atsakė jis, – kuris ir atrodo geras, ir iš tikrųjų yra geras; o kas tik atrodo esąs geras, bet toks nėra, tas atrodo esąs draugas, o iš 335 tikrųjų nėra draugas. Tas pats apibrėžimas tinka ir priešui.

– Atrodo, pagal šį apibrėžimą geras žmogus bus draugas, o blogas žmogus – priešas.

– Taip.

– Matyt, tu nori, kad mes teisingumo apibrėžimą, teigianti, jog yra teisinga draugui daryti gera, o priešui – bloga, papildytume šitaip: yra teisinga daryti draugui gera, jei jis yra geras, ir kenkti priešui, jei jis yra blogas.

– Tikrai. Man atrodo, kad šitaip labai gerai pasakyta.

– Argi teisingam žmogui būdinga kenkti kai kuriems žmonėms? – paklausiau.

– Tikriausiai, – atsakė jis, – blogiems žmonėms ir priešams reikia kenkti.

– O jei kenki arkliams, ar jie darosi geresni, ar blogesni?

– Blogesni.

- Ar šunu, ar arklių vertingumo atžvilgiu?
- Arklių.
- O jei kenksi šunims, jie pasidarys blogesni šunu, o ne arklių vertingumo atžvilgiu?
- Aišku, šunu.
- c - O dėl žmonių, bičiuli, argi nesakysime, kad jėgu jiems kenksime, jie taps blogesni žmogiškųjų vertybių atžvilgiu?
- Tikriausiai.
- O argi teisingumas ne žmogaus vertybė?
- Be abejo.
- Taigi, bičiuli, ir tie žmonės, kuriems kenkiame, būtinai turi pasidaryti neteisingesni.
- Būtinai.
- Argi muzikantai muzika gali padaryti žmones nemuzikalius?
- Tai neįmanoma.
- O prityrę jojikai jojimu padaryti žmones nemo-kančius joti?
- Negali.
- O teisingieji teisingumu padaryti žmones netei-
d singus? O geri žmonės savo vertybėmis padaryti
žmones blogus?
- Tai neįmanoma.
- Juk šaldyti, manau, yra ne šilumos, o to, kas jai priešinga, ypatybė.
- Taip.
- Ir ne sausumo ypatybė yra drėkinti, o to, kas jam priešinga.
- Aišku.
- O kenkti - ne gero žmogaus ypatybė, bet jam priešingo.
- Suprantama.
- Teisingasis - tai juk geras žmogus.
- Aišku. geras.

- Vadinasi, Polemarchai, ne teisingo žmogaus darbas kenkti - ar draugui, ar kam kitam; tai darbas to, kas jam priešingas, tai yra neteisingo žmogaus.

- Man atrodo, kad tu, Sokratai, kalbi visai teisingai.

- Taigi, jei kas sako, kad teisingai elgtis - tai kiekvienam atiduoti tai, kas pridera, ir jeigu jis tą atidavimą supranta taip, kad teisingas žmogus privalo daryti žalą priešams, o draugams - tai, kas išeina jiems į naudą, tai žmogus, kuris šitaip sako, nėra išminčius, nes jis kalbėjo netiesą - juk mums paaiškėjo, kad niekada nėra teisinga kam nors daryti žalą.

- Sutinku su tuo, - atsakė Polemarchas.

- Taigi, - pasakiau, - aš ir tu - abu drauge kovosime prieš kiekvieną, kuris tvirtins, kad šitaip yra pasakęs Simonidas ar Biantas, ar Pitakas¹⁰, ar koks kitas išmintingas ir garsus vyras.

- Aš esu pasirengęs dalyvauti toje kovoje, - atsakė jis.

- Ar žinai, - tariau, - kieno man atrodo būsiąs 336 tas posakis, kuris teigia, jog esą teisinga draugams daryti gera, o priešams kenkti?

- O kieno? - paklausė Polemarchas.

- Manau, kad jis bus Perandro ar Perdiko, ar Kserkso, ar tēbiečio Ismenijo¹¹, ar kieno nors kito, dėl savo turtų išivaizduojančio save galingu vyru.

- Labai teisingai kalbi.

- Gerai, - pasakiau. - Bet kadangi paaiškėjo, kad ne tai yra teisingumo ir to, kas teisinga, esmė, tai kas gi kita teisingumas dar galėtų būti?

Mums kalbant Trasimachas jau ne kartą mėgė b no įsikišti į pokalbį, bet greta sėdėjusieji, norėdami iki galo išklaudyti kalbą, jį vis sulaukydavo. Kai tik baigėme kalbėti ir aš pasakiau paskutinius žodžius,

jis nebeištvėrė ir, visas ištempęs, puolė mus lyg žvėris, tarsi norėdamas sudraskyti.

Mes su Polemarchu nejuokais išsigandome ir susigūžėme, o jisai kreipdamasis į visus suriko:

c – Ka jūs čia, Sokratai, tiek laiko plepate niekus! Ko vaidinate naivuolius ir pakaitomis vienas kitam nusileidžiate? Jeigu iš tikrųjų nori sužinoti, kas yra teisingumas, tai neklausinėk ir nesipuikuok, kad gali sukirsti kitų atsakymus. Juk žinai, kad klausinėti yra lengviau negu atsakinėti; tu ir pats atsakinėk ir pasakyk, ką vadini teisingumu. Žiūrėk, kad man ne-

d sakytum, jog tai yra pareiga arba jog tai yra nau-

d ingumas, arba tikslingumas, arba pelningumas, arba tinkamumas! Kad ir ką sakysi, sakyk aiškiai ir tiksliai. Aš nepakęsiu, kad man tokius niekus pasakotum!

Tie žodžiai mane pribloškė; išsigandęs pažvelgiau į jį. Ir jeigu aš nebūčiau pažiūrėjęs į jį pirmiau, negu jis į mane, būčiau turbūt netekęs žado!¹² Laimei, kai e jis pradėjo nirsti dėl mūsų pokalbio, aš į jį pažiūrėjau pirmas ir todėl dabar įstengiau jam atsakyti. Truputį drebėdamas tariau:

– Trasimachai, nepyk ant mūsų! Jeigu mudu – aš ir jis – ir suklydome nagrinėdami šį klausimą, tai suklydome ne iš blogos valios. Negi tu manai, kad ieškodami aukso mes savo noru vienas kitam nusileistume ir taip sukliudytume jį surasti? O juk mes ieškome teisingumo, kuris yra daug kartų brangesnis už auksą. Nejaugi mes, užuot dėję visas pastangas jį surasti, tarsi kokie kvailiai vienas kitam nuolaidžiaujuame? Tik pagalvok, mano mielas! Deja, mes neįstengėme jo surasti. Tad jūs, kurie įstengiate tai 337 padaryti, užuot ant mūsų pykę, turėtumėte mūsų pagailėti.

Tai išgirdęs, Trasimachas karčiai nusijuokė ir tarė:

– O Herakli! Štai toji įprastinė Sokrato ironija! Aš jau seniai tai žinojau ir kitiems iš anksto sakiau, kad tu nesutiksi atsakinėti, o apsimesi kvailėliu ir darysi viską, kad tik nereikėtų atsakinėti, kai tavęs kas ko paklaus.

– Tu esi gudrus, Trasimachai, – tariau, – ir gerai žinai, kad jeigu paklaustum, iš kokių skaičių susideda dvylika, ir paklausęs iš anksto išpėtum: „Žiūrėk, žmogau, kad man nesakytum, jog dvylika – tai b dukart šeši arba triskart keturi, arba šešiskart du, arba keturiskart trys. Aš nepakęsiu, kad man tokius niekus taukštum“, – tai, manau, tau būtų aišku, kad niekas į tavo klausimą negalės atsakyti. O jeigu kas tau pasakytų: „Kaip čia išeina, Trasimachai? Argi mano atsakymuose negali būti nė vieno iš tų dalykų, kuriuos tu iš anksto uždraudei? Keistuoli! O jeigu vienas iš tų dalykų būtų teisingas, argi aš turėčiau ką kita sakyti, o ne tiesą? Ar tu šitaip sakei?“ Ką tu jam į tai atsakytum? c

– Tikrai, – atsakė Trasimachas, – panašu į tai, ką aš pirma sakiau.

– O kodėl gi ne? – paklausiau, – O jei ir nebūtų panašu, bet tam, kurio tu klausai, taip atrodytu, tai ar tu manai, kad jis atsakys ne taip, kaip jam atrodo teisinga, vis tiek ar jam drausime, ar ne?

– Vadinasi, ir tu taip darysi? Ir tavo atsakyme bus kas nors, ką aš uždraudžiau?

– Nenustebčiau, – atsakiau, – jei pagalvojęs nutarčiau ir taip padaryti.

– Na, – tarė jis, – o jeigu aš nurodysiu kitokią d atsakymą apie teisingumą, daug geresnį negu visi šie atsakymai? Kokią bausmę tu sau pasiskirsi?¹³

– Kokią gi kitą bausmę, jei ne tą, kuri tinka nemokšai! O nemokšai pritinka pasimokyti iš to, kuris žino. Tai šitokią bausmę aš sau skiriu.

– Koks tu gerutis! – pasakė jis. – Bet, be bausmės mokytis, tu dar ir susimokėk¹⁴!

– Kai tik turėsiu pinigų, – atsakiau.

– Bet juk tu jų turi! – tarė Glaukonas. – Trasimachai, dėl pinigų nesirūpink: mes visi sudėsime Sokratui.

e – A, matau, kad Sokratas galėtų elgtis taip, kaip yra įpratęs: pats neatsakinėti, o kai kitas atsakinės, prikibti prie įrodymų ir juos sukirsti! – pasakė jis.

– Gerbiamasis, – tariau, – kaipgi atsakyti, jei, pirmiausia, nežinai ir sakaisi nežinąs, o antra, jei ir turi apie tą dalyką kokią nors nuomonę, tau uždrausta sakyti tai, ką manai, be to, dar žymaus žmogaus? Veikiu tau pritiktų kalbėti, juk tu sakaisi 338 žinąs ir turįs ką pasakyti. Tad nesididžiuok, būk toks malonus, atsakyk man ir leisk Glaukonui ir kitiems iš tavęs pasimokyti.

Man tai pasakius, ir Glaukonas, ir kiti pradėjo jo prašyti, kad neatsisakytų. Buvo aiškiai matyti, jog Trasimachas trokšta kalbėti, kad pasižymėtų, nes tarėsi turįs puikų atsakymą, bet jis apsimetė labai norįs, kad aš atsakyčiau. Pagaliau jis nusileido ir tarė:

b – Štai koks Sokrato gudrumas! Kitų jis nenori mokytis, o pats visur vaikščiodamas mokosi iš kitų ir net jiems už tai neatsidėkoja!

– Kad aš iš kitų mokausi, teisybę sakai, Trasimachai, bet kad aš esą neatsidėkojąs, klysti. Aš juk atsilyginu, kiek įstengiu, o įstengiu tik pagirti, nes pinigų neturiu. O kaip noriai aš šitai darau, kai kas nors, mano nuomone, gerai kalba, tu ir pats tuoj

pamatysi, kai tik man atsakysi; aš esu įsitikinęs, kad tu gerai kalbėsi.

– Tad klausyk, – tarė jis. – Aš teigiū, kad teisingumas yra ne kas kita, kaip tai, kas naudinga stipresniajam. Na, ko nepagiri? Matyt, nenori.

– Kai tik suprasiu, ką tu kalbi, – atsakiau. – Kol kas dar nesuprantu. Tu sakai, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Ką tu nori tuo pasakyti, Trasimachai? Jei daugiakovininkas Polidamantas¹⁵ yra stipresnis už mus ir jo kūno jėgoms palaikyti yra naudinga jautiena, tai ar ir mums, silpnesniems už jį, naudinga ir teisinga valgyti jautieną? d

– Tu bjaurus, Sokratai, – pasakė jis; – kimbi prie žodžių, kad kuo labiau iškreiptum mano apibrėžimą.

– Visai ne, mielasis, tik tu pasakyk aiškiau, ką turi galvoje.

– Argi tu nežinai, – tarė jis, – kad vienos valstybės yra tironų valdomos, kitos tvarkosi demokratiškai, o dar kitos yra aristokratų rankose?

– Kaip nežinosi!

– Ir kad kiekvienoje valstybėje viešpatauja valdžia?

– Žinoma.

– Kiekviena valdžia leidžia įstatymus savo pačios e naudai: demokratija – demokratiškus, tironija – tironiškus; panašiai daro ir kitos valdžios. Išleidusios įstatymus, jos paskelbia, kad jie yra teisingi valdiniam – tuo tarpu jie yra naudingi patiems valdantiejiems, – ir tuos, kurie jų nesilaiko, baudžia kaip įstatymų pažeidėjus ir nusikaltusius teisingumui. Šitai, mielasis, aš ir norėjau pasakyti: visose valstybėse teisingumu laikoma tas pat – tai, kas 339 naudinga esamai valdžiai. O juk valdžia yra jėga. Todėl, jeigu teisingai samprotauji, išeina, kad tei-

singumas visur yra tas pat – tai, kas naudinga stipresniajam.

– Taip, – pasakiau, – dabar aš suprantu, ką tu kalbi. Pamėginsiu išsiaiškinti, ar tai tiesa, ar ne. Tu ir pats, Trasimachai, atsakei, kad teisingumas yra tai, kas naudinga, nors man uždraudei taip atsakyti. Tu tik dar pridėjai „stipresniajam“.

b – Matyt, visai nereikšmingas priedas, – tarė jis.

– Dar neaišku, gal jis ir svarbus. Tik aišku, kad reikia ištirti, ar tu sakai tiesą. Ir aš sutinku, kad teisingumas yra kažkas naudinga. Bet tu priduri „stipresniajam“, o aš šito nežinau. Todėl šitai dar reikia išsiaiškinti.

– Tai aiškinkis, – tarė jis.

– Taip ir padarysiu, – atsakiau. – Sakyk man, ar tu teigi, kad paklusti valdantiejiems taip pat yra teisinga?

– Teigi.

c – Ar bet kurios valstybės valdantieji yra neklystantys, ar gali ir suklysti?

– Suprantama, – atsakė jis, – jie gali ir suklysti.

– O ėmęsi leisti įstatymus, ar neišleidžia vienu įstatymu teisingu, o kitu – neteisingu?

– Aš taip ir manau.

– Bet išleisti teisingus įstatymus jiems patiems yra naudinga, o išleisti neteisingus – nenaudinga. Ar taip?

– Taip.

– Ar valdiniai turi vykdyti viską, ką tik nustato valdovai? Ar tai bus teisinga?

– O kodėl gi ne?

d – Taigi, pasak tavęs, išeina, kad yra teisinga vykdyti ne tik tai, kas stipresniajam naudinga, bet ir tai, kas priešinga, tai yra nenaudinga.

– Ką tu sakai? – tarė jis.

– Man atrodo, sakau tą patį, ką ir tu. Išžiūrėkime atidžiau. Argi mes nesutarėme, kad valdovai, įsakydami valdiniam vykdyti jų nurodymus, kartais suklysta ir pasirenka ne tai, kas jiems patiems yra naudinga, tuo tarpu iš valdinių pusės bus teisinga vykdyti bet kokius valdančiųjų įsakymus? Ar ne taip sutarėme?

– Manau, kad taip.

– Tik prisimink, – tariu aš, – jog tu sutikai, kad yra teisinga daryti ir tai, kas valdantiejiems ir stipresniejiems yra nenaudinga, kai valdantieji, patys to nenorėdami, įsako daryti tai, kas jiems kenkia; juk, pasak tavęs, yra teisinga, kad valdiniai vykdytų tai, ką jiems įsako. Tokiu atveju, išmintingasis Trasimachai, ar neprisieis padaryti išvada, kad yra teisinga daryti priešingai, negu tu sakai? Juk silpniesiems įsakoma vykdyti tai, kas stipresniesiems yra nenaudinga!

– Taip, prisiekiu Dzeusu, Sokratai, – sušuko Polemarchas, – visiškai aišku, kad taip!

– Taip, jeigu tu paliudysi jo naudai, – įsikišo Kleitofontas.

– O kam Sokratui reikia liudininko? – tęsė Polemarchas. – Juk pats Trasimachas pripažįsta, kad valdantieji kartais įsako vykdyti tai, kas jiems patiems kenkia, o valdiniai elgiasi teisingai jiems paklusdami.

– Iš tikrųjų, Polemarchai, Trasimachas teigė, jog yra teisinga, kad valdiniai vykdytų valdančiųjų įsakymus.

– Bet, Kleitofontai, jis taip pat teigė, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Nustatęs šiuos du dalykus, jis sutiko, kad stipresnieji kartais liepia silpniesiems ir valdiniam vykdyti tai, kas jiems patiems yra nenaudinga. Iš viso to išeina,

kad nėra nė kiek teisingiau daryti tai, kas stipresniesiems naudinga, negu tai, kas jiems nenaudinga.

– Bet, – paprieštaravo Kleitofontas, – stipresniajam naudingu dalyku jis vadino tai, ką stipresnysis laiko esant sau naudinga. Silpnesnysis šitai turi vykdyti – tai ir esą teisinga.

– Tačiau Trasimachas ne taip kalbėjo, – pasakė Polemarchas.

c – Ar ne vis tiek, Polemarchai? – tariau. – Jei dabar Trasimachas kalba taip, mes taip ir suprasiame jo žodžius.

– Sakyk man, Trasimachai, ar tu šitaip norėjai apibrėžti teisingumą: teisinga yra tai, kas stipresniajam atrodo esą naudinga, nesvarbu, ar tai bus iš tikro naudinga, ar ne? Ar galiu teigti, kad tu šitaip sakei?

– Visai ne. Argi tu manai, kad aš stipresniuoją vadinu tą, kuris klysta, ir tada, kai jis klysta?

– Aš maniau, kad tu tai turėjai galvoje, kai sūtikai, jog valdantieji nėra neklystantys, bet kartais ir suklysta.

d – Koks tu priekabus, Sokratai, savo samprotavimuose! – tarė jis. – Ar tu, pavyzdžiui, vadini gydytoją tą, kuris suklysta gydymas ligonius, kaip tik dėl to, kad jis suklysta? Arba skaičiuotoją tą, kuris skaičiuodamas suklysta, tada, kai jis suklysta ir kaip tik dėl tos jo klaidos? Aš manau, kad mes tik taip sakome, jog gydytojas suklydo, skaičiuotojas suklydo, gramatikas suklydo. O iš tikrųjų kiekvienas iš jų – tiek, kiek jis yra vertas to vardo, kuriuo jį vadiname, – niekuomet nesuklysta. Tad, tiksliai kalbant – nes ir tu giriesi tiksliai kalbas, – niekas, kas gerai išmano savo darbą, neklysta, nes klystama tik tuo atveju, kai trūksta žinių, kitaip tariant, meistriskumo. Taigi nei amatininkas, nei išminčius, nei

valdovas, kai jis yra tikras valdovas, niekuomet nesuklysta, nors dažnai sakoma, kad gydytojas suklydo, valdovas suklydo. Šitokia prasme tu ir turi suprasti mano atsakymą. O labai tiksliai kalbant, valdovas – kiek jis yra tikras valdovas – neklysta; jis neklysdamas išleidžia įsakymą, kuris jam yra geriausias, o valdiniai turi jį vykdyti. Taigi, kaip jau iš pradžių sakiau, teisingumas yra daryti tai, kas naudinga stipresniajam. 347

– Trasimachai, – tariau, – negi tau atrodo, kad aš priekabiauju?

– Taip man atrodo, – atsakė jis.

– Ar tu manai, kad aš samprotaudamas uždavinėčiau tokius klausimus, norėdamas tau iš pasalų pakenkti?

– Aš gerai žinau, kad taip darei, – tarė jis, – bet b tu nieko nepeši: nuo manęs nepaslėpsi savo piktu kėslu, o nepaslėpęs neįstengsi manęs sukirsti pokalbyje.

– Gerbiamasis, – pasakiau, – aš net nemėginčiau tavęs sukirsti. Bet kad ir vėl tarp mūsų nekiltų šitoks nesusipratimas, tu man tiksliai pasakyk: ar žodžius „valdovas“ ir „stipresnysis“ tu vartoji įprastine, kasdiene, ar tiksliai apibrėžta prasme, kai sakai, kad bus teisinga, jei silpnesnysis darys tai, kas naudinga stipresniajam?

– Aš turiu galvoje valdovą pačia tiksliausia šio žodžio prasme, – atsakė jis. – Todėl juodink ir šmeižk mane, jei tik gali! Man visai nesvarbu. Bet tu neįstengsi to padaryti.

– Negi tu manai, – tariau, – jog aš esu toks kvailas, c kad insiuosi kirpti liūtą¹⁶ ir šmeižti Trasimachą?

– O vis dėlto mėginai, – atrėžė jis, – nors tau nepasisekė nei čia, nei kitur.

– Užteks šitokių kalbų, – tariau aš. – Geriau pasakyk man: ar gydytojas tikraja šio žodžio prasme, kaip tu jį čia apibūdina, rūpinasi tik pinigais, ar ligonių gydymu?

– Ligonų gydymu, – atsakė jis.

– O vairininkas? Ar tikras vairininkas yra jūreivių vadovas, ar jūreivis?

– Jūreivių vadovas.

d – Aš manau, jog negalima atsižvelgti tik į tai, kad jis plaukia laivu, ir dėl to vadinti jį jūreiviu. Jis vadinamas vairininku ne dėl to, kad plaukia, o dėl to, kad vairuoja ir vadovauja jūreiviams.

– Teisybę sakai, – tarė jis.

– Išėitų, kad kiekvienas iš jų yra kuo nors naudingas?

– Aišku.

– Argi meno ir amato tikslas nebus surasti ir parūpinti, kas kam naudinga? – paklausiau.

– Tikrai, toks jo tikslas, – atsakė jis.

– O ar bet kuriam menui ir amatui gali būti naudinga dar kas nors, išskyrus jo paties didžiausią tobulumą?

e – Ką tu čia turi galvoje?

– Štai ką, – atsakiau. – Pavyzdžiui, jei tu manęs paklaustum, ar kūnui pakanka būti kūnu, ar jam reikia dar ko nors, aš atsakyčiau: būtinai reikia. Todėl ir atsirado gydymo menas, kad mūsų kūnas yra netobulus ir negali pasitenkinti būdamas toks, koks yra. Menas ir buvo sukurtas tam, kad parūpintų kūnui tai, kas jam naudinga. Ar, tavo manymu, taip sakydamas aš teisingai atsakyčiau?

342 – Teisingai, – atsakė jis.

– Tai ką? Argi pats gydymo menas nėra tobulas? Ar apskritai menui dar yra reikalinga kokia nors kita ypatybė, kaip, pavyzdžiui, akims reikalingas re-

gėjimas, ausims – klausas, ir todėl joms reikalingas koks nors kitas menas, kuris surastų ir parūpintų, kas joms naudinga? O gal ir pačiame mene yra koks netobulumas, ir kiekvienam menui reikalingas kitas menas, kuris surastų, kas pirmajam naudinga, o šiam ieškančiam menui reikia vėl kito, ir taip be galo? Ar gal pats menas susiras, kas jam naudinga? b O gal menui nereikia nei jo paties, nei kito meno, kad surastų tai, kas pašalins jo netobulumą? Juk nė vienas menas neturi jokio trūkumo, jokios kliaudos, ir jis privalo ieškoti to, kas naudinga ne kam kitam, bet tik tam dalykui, kurio menas jis yra. Tuo tarpu pats menas, kol jis yra menas tikslia to žodžio prasme, ištiesai tikras menas, lieka nepažeidžiamas ir grynas. Na, žiūrėk, ar pagal tavo tiksliausią svarytymo būdą taip išėina, ar kaip kitaip?

– Atrodo, kad taip, – pasakė jis.

– Vadinasi, – tariau, – gydymo menas ieško ne to, kas naudinga gydymo menui, bet to, kas naudinga kūnui.

– Taip, – atsakė jis.

– Ir jojimo menas ieško ne to, kas naudinga jojimui, bet to, kas naudinga arkliams. Ir kiekvienas kitas menas ieško ne to, kas jam pačiam naudinga, nes jam nieko nereikia, bet to, kas naudinga tam dalykui, kurio menas jis yra.

– Atrodo, kad taip, – tarė jis.

– Bet, Trasimachai, menai valdo ir pajungia sau tuos dalykus, kurių menai jie yra.

Vargais negalais jis su tuo sutiko.

– Tai gi kiekvienas menas ieško ne to ir įsako ne tai, kas naudinga stipresniajam, o tai, kas naudinga silpnesniajam, kurį jis valdo. d

Trasimachas bandė prieštarauti, bet pagaliau su tuo sutiko. Kai jis sutiko, aš tariau:

– Ar lygiai taip pat ir kiekvienas gydytojas – jei jis yra tikras gydytojas – ieško ne to ir įsako ne tai, kas yra naudinga gydytojui, bet tai, kas naudinga ligoniui? Juk sutarėme, kad gydytojas tikslia šio žodžio prasme yra kūnų valdytojas, o ne pinigų glemžikas. Juk šitaip sutarėme?

Jis sutiko.

– Juk ir vairininkas tikslia šio žodžio prasme yra jūreivių vadovas, o ne jūreivis?

e Jis sutiko.

– Taigi toks vairininkas, kuris yra ir vadovas, rūpinsis ne tuo ir įsakys ne tai, kas naudinga jūreiviui – tam, kurį jis valdo.

Trasimachas vargais negalais sutiko.

– Taigi, Trasimachai, – tariau, – ir kiekvienas valdovas, kaip valdovas, vis tiek kokią valdžią jis turėtų, rūpinasi ne tuo ir įsako ne tai, kas jam pačiam yra naudinga, o tai, kas naudinga valdiniui, kurio labui jis veikia; ką tik jis kalba ir ką tik jis daro, visada kalba ir daro žiūrėdamas jo ir to, kas naudinga valdiniui ir kas jam tinka.

343 Kai svarstydami priėjome šitą vietą ir visiems dalyviams pasidarė aišku, kad teisingumo apibrėžimas pakrypo visai į priešingą pusę, Trasimachas, užuot atsakęs, paklausė:

– Sakyk, Sokratai, ar tu turi auklę?

– Ką? – pasakiau. – Tu verčiau atsakytum, o ne šitokių dalykų klaustum.

– Juk tavo auklė nemato, kad tau varva snarglys, ir nenušluosto tau nosies, – tarė jis. – O reikėtų. Ji tavęs neišmokė skirti avies nuo piemens.

– Ką tu čia dabar paistai? – tariau.

b – Mat tu manai, kad aviganiai arba jaučiaganiai prižiūri savo avis ir jaučius, juos šeria, jais rūpinasi turėdami kokį kitą tikslą, o ne šeiminių ir savo

pačių gerovę. Tu manai, kad ir valstybių valdovai, kurie iš tikrųjų valdo, žiūri į savo valdinius kažkaip kitaip, negu piemenys į avis, ir kad jie dieną naktį rūpinasi kuo kitu, o ne tuo, kad patys turėtų kuo daugiau naudos. Tu taip toli esi nuėjęs tirdamas, kas yra teisingumas ir kas teisinga, kas yra neteisingumas ir kas neteisinga, jog net nežinai, kad teisingumas ir tai, kas teisinga, iš tikrųjų yra svetimas gėris: stipresniajam ir valdančiajam tai teikia nau- c da, o tam, kuris paklūsta ir tarnauja, – gryniausią žalą. Neteisingumas – atvirksčiai: jis valdo iš tikrųjų naivius ir teisingus žmones, o valdiniai daro tai, kas naudinga stipresniajam, ir jam tarnaudami daro jį laimingą, bet patys negauna iš to jokios nau- d dos. Naivuoli Sokratai, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teisingas žmogus, palyginti su neteisingu, visur pralaimi. Pirmiausia sandoriuose, kai vienas su ki- tu imasi kokio bendro reikalo: tu niekur nerasi, kad, kai toks sandoris baigiasi, teisingasis būtų laimėjęs iš neteisingojo – jis visada pralaimi. Toliau – santykiuose su valstybe: kai reikia mokėti mokesčius, teisingasis, tokį patį turtą turėdamas, įneša daugiau pinigų, o neteisingasis – mažiau; kai reikia gauti, teisingasis nieko negauna, o neteisingasis gerai pa- e sipelno. Kai vienas ir kitas užima kokią nors vietą valdžioje, net jei teisingasis neturėtų jokių kitų nuostolių, nukenčia jo namų reikalai, nes jis neturi laiko jais užsiimti, o iš valstybės reikalų jis negali pasipelnėti, nes yra teisingas. Be to, jis išipyksta gimn- naičiams ir pažįstamiems, nes, nenorėdamas pažeis- ti teisingumo, atsisako jiems padėti. O neteisingam žmogui viskas klostosi priešingai. Aš turiu galvoje 344 tą, kuris, kaip sakiau, sugeba gerai pasipelnėti. Jei- gu nori nuspręsti, kiek asmeniškai naudingiau yra būti neteisingam negu teisingam, turi gerai į jį iš-

žiūrėti. Lengviausiai tai suprasi, jeigu imsi aukščiausio laipsnio neteisingumą, kuris neteisingai padaro laimingiausią, o neteisingumo aukas ir tuos, kurie nenori neteisingai elgtis, – nelaimingiausius. Tokia yra tironija. Jinai ne po truputį grobia svetimus turtus, bet iš karto; griebdamasi klastos ir smurto, ir nedaro skirtumo tarp to, kas šventa ir nešventa, kas privatu ir kas visuomenės. Jei paskiras asmuo padaro tik dalį šių nusikaltimų, jis yra baudžiamas ir užsitraukia didžiausią gėdą. Tokius žmones vadina šventvagiais, vergų grobikais, išilaužėliais, plėšikais, vagimis – pagal tai, kokį nusikaltimą jie padarė. O jei kas ne tik atima iš piliečių turtą, bet ir juos pačius paverčia vergais, tokius žmones, užuot pavadinę kuriuo nors gėdingu vardu, vadina laimingais ir turtingais ne tik bendrapiliečiai, bet ir kiti, kurie sužino, kad jie padarė pačius didžiausius nusikaltimus. Mat tie, kurie smerkia neteisingumą, bijosi ne elgtis neteisingai, o patys patirti neteisingumą. Tad neteisingumas, Sokratai, jei jis didelis, yra stipresnis už teisingumą, labiau pritinka laisvam žmogui ir yra valdingesnis; teisingumas, kaip jau iš pradžių sakiau, yra tai, kas naudinga stipresniajam, o neteisingumas yra naudingas ir pravartus pats sau.

d Tai pasakęs Trasimachas, tarsį vanotojas užpylęs mums ausis žodžių srautu, jau ketino išeiti, bet pokalbio dalyviai jo neišleido, privertė pasilikti ir savo žodžius pagrįsti įrodymais. Ir aš pats jo šito prašiau sakydamas:

– Gerbiamasis Trasimachai, pabėrei mums tokius žodžius ir dabar ruošiesi išeiti nei pakankamai įrodęs jų tikrumą, nei pats būdamas įsitikinęs, kad iš tikro taip yra, kaip tu sakei. Negi manai, kad tai e menkniekis – imtis apibrėžti tokį dalyką? Juk tai

gyvenimo taisyklė, pagal kurią gyvendamas kiekvienas iš mūsų turėtų gyvenime kuo daugiausiai naudotis!

– Aš manau, – atsakė Trasimachas, – kad čia yra kitaip.

– Atrodo, – tariau, – kad tu mumis visai nesirūpini, tau visai nesvarbu, ar mes, nežinodami to, ką tu sakaisi žinaš, gyvensime blogiau, ar geriau. Bet, gerasis žmogau, malonėk ir mums tai atskleisti. Mūsų čia tiek daug: tau labai apsimokės, jeigu padarysi mums gera. Dėl savęs paties aš galiu pasakyti, jog netikiu ir nemanau, kad neteisingumas būtų naudingesnis už teisingumą, net ir tuo atveju, kai neteisingumui būtų leidžiama laisvai veikti ir niekas netrukdytų jam daryti, ką nori. Mano mielas, tegul kas nors būna neteisingas, tegul jis gali slapta arba jėga daryti skriaudas, vis tiek aš nepatikėsiu, kad neteisingumas yra naudingesnis už teisingumą. Galimas daiktas, kad ir dar kas nors iš mūsų taip mano, ne aš vienas. Tad, garbusis žmogau, įtikink mus galutinai, kad teisingumą labiau vertindami už neteisingumą mes galvojame neteisingai.

– Kaipgi aš tave įtikinsiu? – tarė jis. – Jeigu tavęs neįtikino tai, ką čia kalbėjau, ką man su tavim daryti? Ar turėčiau grūste įgrūsti įrodymus tau į sielą?

– Vardan Dzeuso, – tariau, – šitaip nedaryk! Tu pirmiausia laikykis to, ką pasakai, o jei norėsi savo nuomonę pakeisti, daryk tai atvirai ir neapgaukinėk mūsų! O dabar, Trasimachai, grįžkime prie to, kas buvo pasakyta. Iš pradžių apibrėžęs tikrą gydytoją, tu vėliau nepagalvojai, jog to paties tikslumo reikia laikytis ir apibrėžiant tikrą piemenį. Tu manai, jog jis gano avis tik todėl, kad yra piemuo, nesirūpindamas jų gerove, o tarsį koks puotautojas, tik ketinda-

mas jomis pasivaišinti už stalo, arba kaip pirklys,
 d kad jas parduotų, tik ne kaip piemuo. O juk piemens menas neturi jokio kito tikslo, kaip tik parūpinti kuo daugiau gero tam, kam jis yra skirtas, tai yra avims, nes pats piemens menas nestokoja gerų ypatybių ir lieka geras tol, kol jam nieko nestinga, kad būtų tikru piemens menu. Todėl aš ir dabar manau, kad mums būtina reikia sutikti, jog kiekviena valdžia, kaip valdžia, rūpinasi ne kieno nors kito
 e gerove, o tik tų, kuriuos ji valdo ir globoja, vis tiek ar tai bus valstybė, ar paskiras asmuo. O ar tu manai, kad valstybių valdovai – jeigu jie yra tikri valdovai, – valdo savo noru?

– Prisiekiu Dzeusu, – atsakė jis, – ne tik manau, bet ir gerai žinau.

– Betgi, Trasimachai, – tariau, – ar tu nepastebėjai, kad kitų valdžios vietų niekas nenori užimti savo noru, o reikalauja atlyginimo, nes mano, jog iš
 346 tos valdžios vietos ne jiems bus nauda, o tik valdiniam? Pasakyk man štai ką: ar nesakome, jog vienas menas skiriasi nuo kito tuo, kad turi skirtingą galią? Tik, brangusis, nepasakyk kokios keistenybės, nes kitaip nepasivarysime į priekį svarstydami.

– Jie iš tikro skiriasi savo galiomis, – atsakė jis.

– Argi kiekvienas menas neteikia mums tik jam vienam būdingos naudos, o ne naudą apskritai? Pavyzdžiui, gydymo menas teikia sveikata, laivo vairavimo menas – saugumą plaukiant. Panašiai ir kiti menai.

– Tikrai taip, – atsakė jis.

b – Taigi užmokesčio už darbą menas teikia atlyginimą. Juk jis tam ir skirtas. O gal tu gydymo meną ir vairavimo meną laikai tuo pačiu menu? Arba, jei nori tiksliai apibrėžti, kaip anksčiau siūlei, pasakyk: jei kas nors vairuodamas laivą išgyja, nes jam

yra naudinga plaukioti jūroje, ar dėl to jo meną pavadinsi gydymo menu?

– Jokių būdu ne, – atsakė jis.

– Aš manau, ir užmokesčio už darbą meno nepavadinsi gydymo menu, jei kas juo užsiimdamas pasveiksta?

– Aišku, kad ne.

– Ir gydymo meno nepavadinsi užmokesčio už darbą menu, jei gydantysis gauna atlyginimą?

– Ne, – tarė jis.

– Argi mes nesutarėme, kad kiekvienas menas yra savaip naudingas?

– Tegul bus taip.

– Taigi, jeigu yra kokias nors visiems meistrams bendra nauda, tai aišku, kad jie ją gauna naudodamiesi bendru pridėtinu dalyku, kuris ir teikia tą bendrą naudą.

– Atrodo, kad taip.

– Mes teigiame, kad meistras tą naudą, kurią teikia atlyginimas, gauna iš pridėtinio užmokesčio už darbą meno.

Trasimachas vargais negalais su tuo sutiko.

– Taigi naudą, kurią kiekvienas meistras gauna
 d iš atlyginimo, teikia ne jo paties menas. Tiksliau kalbant, gydymo menas teikia sveikata, užmokesčio už darbą menas – atlyginimą, statybos menas – namą, o su jais susijęs užmokesčio už darbą menas – atlyginimą už tai. Kiekvienas menas dirba savo darbą ir duoda naudą pagal savo paskirtį. O jei prie meno nebus pridėtas atlyginimas, ar menininkas turės iš jo naudos?

– Atrodo, kad ne.

– Vadinas, kai jis dirba veltui, menas neduoda
 e jam naudos?

– Mano nuomone, neduoda.

– Dabar, Trasimachai, jau aišku, kad joks menas ir jokia valdžia nesirūpina tuo, kas jai pačiai yra naudinga, bet, kaip jau anksčiau sakėme, parūpina ir įsako tai, kas naudinga valdiniui, nes žiūri tik silpniesniojo, o ne stipresniojo naudos. Todėl, mielas Trasimachai, aš neseniai sakiau, kad niekas savo noru nenori valdyti ir taisyti svetimų trūkumų, o reikalauja atlyginimo, nes tas, kuris nori tinkamai 347 taikyti savo meną, niekuomet neveikia ir neįsako to, kas yra geriausia jam pačiam, o tik tai, kas yra naudinga valdiniui. Štai kodėl tiems, kurie imasi valdyti, reikia atlyginti – arba pinigais, arba garbe, arba bausme, jei atsisako valdyti.

– Ką tu nori tuo pasakyti, Sokratai? – paklausė Glaukonas. – Pirmąsias dvi atlyginimo rūšis aš žinau, bet nesuprantu, kokia ta bausmė, kodėl tu ją priskiri prie atlyginimo.

– Vadinasi, tu nesupranti, kaip atlyginama geriausiems, – tariau, – dėl ko valdo dori žmonės, kai jie sutinka valdyti. Argi tu nežinai, kad garbės ir turtų troškimas yra laikomas gėda – toks jis iš tikrųjų ir yra.

– Aš tai žinau, – atsakė jis.

– Todėl geri žmonės nenori valdyti nei dėl turtu, nei dėl garbės. Mat jie nenori nei viešai imdami atlyginimą būti vadinami samdiniais, nei slapta gauti naudos iš valdžios ir būti vadinami vagimis. Ju c nevilioja ir garbė, nes jie nėra garbėtroškos. Kad jie sutiktų valdyti, juos reikia priversti ir skirti bausmę. Todėl ir laikoma truputį gėdingu dalyku siekti valdžios savo noru, nelaukiant priedartos. O didžiausia bausmė – tai būti valdomam blogesnio žmogaus, jeigu pats nenori valdyti. Man atrodo, kad bijodami šitos bausmės dori žmonės sutinka valdyti ir val-

gėrio ir ne dėl malonumo, bet verčiami būtino reikalo, nes neturi už save geresnių nei sau lygių, ku- d riems galėtų pavesti tvarkyti reikalus. Jei atsirastų valstybė, kurioje gyventų tik geri žmonės, tikriausiai joje kiltų intrigų siekiant išvengti valdžios, panašiai kaip dabar intrigomis siekiama valdžios vietų. Tada paaiškėtų, kad tas, kuris iš tikrųjų yra valdovas, siekia naudos ne sau, o valdiniams, ir kiekvienas tai suprantantis žmogus verčiau sutiktų, kad kitas jam teiktų naudą, negu pats kamuotųsi rūpindamasis kito naudą. Todėl aš jokiū būdu nenusileidžiu Trasimachui, kad teisingumas yra tai, kas nau- e dinga stipresniajam. Bet tai mes apsvarstysime vėliau. Man atrodo, daug svarbesnis yra neseniai Trasimacho pasakytas dalykas, jog neteisingo žmogaus gyvenimas esąs laimingesnis negu teisingo. O kaip tau, Glaukonai, atrodo? Kuris iš tų dviejų teiginių yra teisingesnis?

– Aš manau, – atsakė jis, – kad teisingo žmogaus gyvenimas yra naudingesnis.

– Ar girdėjai, – tariau, – kiek gėrybių Trasima- 348 chas priskyrė neteisingo žmogaus gyvenimui?

– Girdėjau, – atsakė jis, – bet netikiu.

– Tad jeigu nori, pamėginkime jį įtikinti, kad jo teiginys neteisingas. Žinoma, jeigu mums pasiseks surasti kokią nors priemonę jam įtikinti.

– Kur nenorėsi! – atsakė Glaukonas.

– Jeigu mes, – tariau, – sukaupe jėgas į jo kalbą atsakysime savo kalba ir išvardysime, kiek gėrybių teikia buvimas teisingu žmogumi, o po to vėl kalbės jis, ir mes vėl atsakysime į jo kalbą, tai teks suskaičiuoti ir išmatuoti gėrybes, kurias mes priskiriame b vienam ir kitam gyvenimui, ir pasikviesti teisėją klausimui išspręsti. O jeigu mes svarstysime taip,

kaip iki šiol, vieni su kitais sutardami, tai patys būsime ir teisėjai, ir kalbėtojai.

– Teisingai sakai, – pasakė jis.

– Katras iš šių dviejų būdų tau patinka?

– Antrasis, – atsakė jis.

– Na, Trasimachai, – tariau, – atsakyk man iš pat pradžių. Ar tu teigi, kad tobulas neteisingumas yra naudingesnis už tobulą teisingumą?

c – Tikrai taip manau, – atsakė jis, – ir pasakiau, kodėl.

– Na, gerai. O ką tu manai apie tuos du dalykus? Turbūt vieną iš jų vadini dorybe, o kitą – nedorybe?

– Kaip nevadinsi.

– Vadinasi, teisingumą vadini dorybe, o neteisingumą – nedorybe.

– Suprantama, brangusis, – tarė jis. – Juk aš ir sakau, kad neteisingumas yra naudingas, o teisingumas – ne.

– Tai kaipgi reikia sakyti?

– Kaip tik atvirkščiai, – atsakė jis.

– Ar teisingumą vadini nedorybe?

– Ne, tik kilniu naivumu.

d – O neteisingumą vadini piktnaudžiavimu?

– Ne, tik sugebėjimu sveikai galvoti, – atsakė jis.

– Ar tau, Trasimachai, neteisingieji atrodo protingi ir geri?

– Bent tie, kurie yra tobulai neteisingi ir sugeba užvaldyti ištisas valstybes ir tautas. O tu turbūt manei, kad aš kalbu apie tuos, kurie pjausto pinigines? Be abejo, ir tokie darbai yra naudingi, jei tik neiškyla aikštėn, – tarė jis. – Bet apie juos neverta kalbėti, palyginti su tais darbais, apie kuriuos aš ką tik kalbėjau.

e – Aš suprantu, – tariau, – ką tu nori pasakyti, tik stebiuosi, kad tu neteisingumą priskiri prie dorybių ir išminties, o teisingumą – prie priešingų dalykų.

– Iš tikro aš juos taip skirstau, – atsakė jis.

– Tai, bičiuli, jau per daug kietas rėšutas, ir nelengva i tai ką nors pasakyti. Mat, jei tu būtum teigęs, kad neteisingumas yra naudingas, bet vis tiek būtum sutikęs, jog tai yra ydingas ir gėdingas dalykas, tai mes, remdamiesi viešąja nuomone, turėtume ką atsakyti. Bet dabar jau aišku, kad tu sakysi, jog neteisingumas yra ir gražus, ir stiprus, ir jam priskirsi visas tas ypatybes, kurias mes priskiriame teisingumui, nes išdrįsai jį priskirti prie dorybės ir išminties. 349

– Tu puikiai išpėjai, tarsi žynys, – tarė jis.

– Vis dėlto, – pasakiau, – nereikia nusiminti, reikia toliau tirti dalyką tol, kol man atrodys, kad tu kalbi tai, ką galvoji. Man rodos, Trasimachai, kad tu nė kiek nejuokauji, o kalbi taip, kaip iš tikrųjų tau atrodo.

– Argi tau ne vis tiek, – tarė jis, – ar man iš tikrųjų taip atrodo, ar ne, – tu tik įrodyk, jog kalbu netiesą.

– Vis tiek, – atsakiau. – Bet pamėgink dar man b atsakyti: ar tau atrodo, kad teisingas žmogus nori kuriuo nors atžvilgiu pralenkti kitą, irgi teisingą?

– Jokiu būdu ne, – atsakė jis, – nes kitaip jis nebūtų toks mandagus ir naivus, kokį jį dabar matome.

– Ar ir teisingumo reikaluose?

– Net ir teisingumo, – tarė jis.

– O ar jis nenorėtų pralenkti neteisingo žmogaus? Ar jis tai laikytų teisingu dalyku?

– Laikytų teisingu dalyku, – atsakė jis, – ir norėtų pralenkti, bet neįstengtų.

– Aš ne to klausiu, – pasakiau, – o klausiu tik, ar teisingasis, nors nenori ir nesiekia pralenkti teisingo, nori pralenkti neteisingąjį? c

– Taip ir yra.

– O neteisingasis? Ar jis nesiekia pralenkti teisingą ir teisingame darbe?

– Kaipgi nenorės! – atsakė Trasimachas. – Juk jis nori visus pralenkti.

– Taigi, – tariau, – neteisingasis norės pralenkti kitą neteisingą ir neteisingame darbe ir pats stengsis turėti daugiau už visus kitus?

– Taip ir bus, – atsakė jis.

– Sutariame šitaip, – tariau: – teisingas žmogus nenori pralenkti į save panašaus žmogaus, tik nepanašų į save, o neteisingas nori pralenkti ir panašų į save, ir nepanašų.

– Puikiai pasakei.

– Ar neteisingasis yra protingas ir geras, o teisingasis – nei protingas, nei geras?

– Kaip tik taip, – atsakė jis.

– Vadinasi, neteisingasis yra panašus į protingą ir gerą, o teisingasis – nepanašus.

– Kaipgi toks būdamas jis bus nepanašus į toki, – tarė, – o toks nebūdamas bus panašus?

– Taigi kiekvienas iš jų yra toks, į koki jis yra panašus.

– O kodėl gi ne? – atsakė jis.

e – Gerai, Trasimachai, – tariau. – Vieną žmogų tu vadini muziku, o kitą – nemuziku?

– Taip, vadinu.

– Katrą iš jų vadini protingu, o katrą – neprotingu?

– Muziką vadinu protingu, o nemuziką – neprotingu, blogu.

– Nusimanantis apie muziką yra ir geras, o nusimanantis – blogas?

– Taip.

– Na, o gydytojas? Irgi taip pat?

– Panašiai.

– Ar tau, mano mielas, atrodo, kad muzikas, derindamas lyrą, norėtų ir siektų pralenkti kitą muziką stygų įtempimu ir atleidimu?

– Ne, neatrodo.

– O ar jis nenorėtų pralenkti nemuziką?

– Būtinai norėtų.

– O kaip gydytojas? Ar, paskirdamas valgį ar gėrimą, jis nenorėtų pralenkti kitą gydytoją arba gydymo taisykles?

– Ne.

– O ar jis nenorėtų pralenkti negydytoją?

– Norėtų.

– Imkim bet kurią žinojimo ir nežinojimo sritį: ar kuris nors žinovas norėtų darbais ir žodžiais pralenkti kitą žinovą, ar tik daryti tą patį, ką daro kitas į jį panašus žinovas tomis pačiomis aplinkybėmis?

– Norėtų tą patį daryti, – atsakė jis.

– O nežinovas? Ar jis nenorėtų pralenkti ir žinovą, ir kitą nežinovą?

– Tikriausiai norėtų.

– Ar žinovas yra išmintingas žmogus?

– Taip.

– O išmintingas yra geras?

– Sutinku.

– Taigi išmintingas ir geras žmogus nenorės pralenkti sau lygaus, bet tik nelygų sau ir priešingą?

– Atrodo, kad taip, – atsakė jis.

– O blogas ir nemokšas norės pralenkti ir sau lygų, ir priešingą.

– Taip atrodo.

– Vadinasi, Trasimachai, – tariau, – neteisingas žmogus nori pralenkti ir panašų į save, ir nepanašų. Ar ne taip sakei?

- Taip, – atsakė jis.
- c – O teisingasis nenorės pralenkti į save panašaus, tik nepanašų?
- Taip.
- Taigi teisingas žmogus yra panašus į išmintingą ir gera, o neteisingas – į blogą ir nemokšą.
- Taip atrodo.
- Bet juk sutarėme, kad į ką kiekvienas iš juodviejų yra panašus, toks ir yra.
- Sutarėme.
- Vadinasi, paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra geras ir išmintingas, o neteisingas – nemokša ir blogas.
- d Trasimachas su visu tuo sutiko, bet ne taip lengvai, kaip aš čia pasakoju, o tik vargais negalais ir verste verčiamas. Jį piltę pylė prakaitas – juk buvo vasara. Aš tik dabar pirmą kartą pamačiau Trasimachą išraudusį. Kai sutarėme, kad teisingumas yra dorybė ir išmintis, o neteisingumas – blogybė ir neišmanymas, aš tariau:
- Gerai. Šitai mes jau pripažinome. Bet taip pat sakėme, kad neteisingumas yra galingas. Ar prisimeni, Trasimachai?
- Prisimenu. Bet man nepatinka tai, ką tu čia dabar pasakei. Aš turiu kai ką į tai atsakyti. Jei e kalbėsiu, tu pasakysi, kad aš sakau retorinę kalbą. Taigi arba leisk man kalbėti, ką tik noriu, arba, jei nori, klausk, o aš tau, tarsi močiutėms, sekančioms pasakas, leisiu pasakoti ir arba linkčiosiu, arba purtysiu galvą.
- Tik jokių būdu neatsakinėk priešingai savo nuomonei, – tariau.
- Atsakysiu taip, kad tau patiks, nes neleidi man kalbėti. Ko dar nori?

- Prisiekiu Dzeusu, – tariau, – nieko nenoriu. Jei sutinki atsakinėti, tai atsakinėk, o aš klausinėsiu.

- Tad klausk.

- Aš tavęs paklausiu to paties, ko neseniai klausiau. Mat aš noriu, kad apsvarstytume viską iš eilės. Tad koks yra santykis tarp teisingumo ir neteisingumo? Juk buvo pasakyta, kad neteisingumas yra galingesnis ir stipresnis už teisingumą. Tačiau jei teisingumas yra išmintis ir dorybė, tai lengva bus įrodyti, kad jis yra stipresnis už neteisingumą, nes neteisingumas yra nemokšiškas. Niekas to negalėtų paneigti. Bet aš, Trasimachai, nenoriu taip paprastai išspręsti tą klausimą. Pažiūrėkime šitaip: ar tu pripažįsti, jog valstybė gali būti neteisinga ir mėginti neteisingai pavergti kitas valstybes arba jau b yra pavergusi ir laiko jas savo valdžioje?

- Kaipgi nepripažįsi? – atsakė jis. – Ypač taip darys labiausiai ir tobuliausiai neteisinga valstybė.

- Suprantu, – tariau, – kad tai tavo teiginys. Bet aš štai kaip į tai žiūriu: ar valstybė, užvaldžiusi kitą valstybę, savo galybę išlaikys be teisingumo pagalbos, ar būtinai turės pasitelkti teisingumą?

- Jeigu yra taip, kaip tu ką tik pasakei, – atsakė c jis, – jeigu teisingumas yra išmintis, tai turės pasitelkti teisingumą, o jei yra taip, kaip aš sakiau, – tai neteisingumą.

- Puiku, Trasimachai, – tariau, – kad ne tik galvos linkčiojimu ar purtymu pritari ar atmeti, bet visai gražiai atsakai.

- Noriu tau įtikti, – atsakė jis.

- Ir gerai darai. Bet padaryk man dar tokį malonumą ir pasakyk: ar valstybė arba kariuomenė, arba plėšikų ir vagių gauja, arba koks kitas žmonių būrys, kuris bendrai imasi ką nors bloga daryti, galė-

tu, tavo nuomone, ką nors laimėti, jei tie žmonės vieni su kitais elgtųsi neteisingai?

d – Negalėtų, – atsakė jis.

– O jeigu nesielgtų neteisingai? Tada geriau sektųsi?

– Aiškūs dalykas, kad geriau.

– Mat, Trasimachai, neteisingumas sukelia tarpusavio nesantaikas, vaidus, neapykantą, o teisingumas – santarvę ir draugystę. Ar ne taip?

– Tegul bus taip, – atsakė jis, – nenoriu tau prieštarauti.

– Gerai darai, brangusis. Pasakyk man dar štai ką. Jei neteisingumui, kur tik jis atsiranda, yra būdinga sukelti neapykantą, tai argi jisai, kilęs tarp laisvų žmonių ar vergu, neprivers jų vienas kito neapkęsti, vaidytis ir ar nepasidarys neįmanoma ką nors bendrai veikti?

– Tikrai pasidarys, – atsakė jis.

– O jeigu jis atsiras tarp dviejų žmonių, ar neišsiskirs juodu, ar nepradės vienas kito neapkęsti, ar nepasidarys priešai ir vienas kitam, ir teisingiesiems?

– Pasidarys, – atsakė Trasimachas.

– O jeigu, nuostabus žmogau, neteisingumas kykla viename žmoguje, ar jis praras savo galią, ar turės jos nė kiek ne mažiau?

– Tegul turi jos nė kiek ne mažiau!

– Ar ne tokia galią turi neteisingumas, vis tiek kur jis atsiranda – valstybėje, giminėje, kariuomenėje ar kokioje kitoje bendrijoje, – kad pirmiausia padaro neįmanoma veikti sutartinai, nes sukelia nesantaiką ir vaidus, o paskui bendriją padaro priešininke sau pačiai ir kitiems, kurie yra jai priešingi, tarp jų ir teisingiesiems. Ar ne taip?

– Taip.

– Aš manau, kad ir viename žmoguje neteisingumas veiks taip, kaip reikalauja jo prigimtis: pirmiausia padarys neįmanomą bet kokią veikimą, nes žmogus nesutars ir vaidysis pats su savimi, o paskui taps priešu ir sau pačiam, ir teisingiems žmonėms. Ar ne taip?

– Taip.

– Bet juk, mano mielas, teisingi yra ir dievai?

– Galbūt, – atsakė jis.

– Taigi, Trasimachai, neteisingasis bus priešas ir b dievams, o teisingasis – draugas.

– Mėgaukis, gardžiuokis savo kalba, – tarė jis, – nebijok! Aš tau neprieštarausiu, kad šitiems neišpykčiau.

– Na, – tariau, – tai padėk man gardžiuotis ir toliau atsakinėdamas taip, kaip iki šiol atsakinėjai. Paaiškęjo, kad teisingi žmonės yra išmintingesni, geresni ir geriau gali veikti, o neteisingi nieko negali veikti kartu. Bet jeigu sakome, kad kai kurie neteisingieji yra drauge ką nors svarbaus nuveikę, nors c ir būdami neteisingi, tai šitaip sakydami mes esame ne visai teisūs. Juk jeigu jie būtų buvę visiškai neteisingi, tai būtų nesusilaikę ir puolę vieni kitus. Taigi aišku, kad jie turėjo šiek tiek teisingumo, kuris jiems trukdė ir tarpusavyje elgtis neteisingai, ir su savo priešais ir leido jiems įvykdyti tai, ką jie įvykdė. Imdamiesi savo nedorų darbų jie buvo tik pusiau nedori, nes tie, kurie yra visiškai ir tobulai neteisingi, visai nieko negali veikti. Aš gerai žinau, d kad šitaip yra, o ne taip, kaip tu iš pradžių teigai. Dabar pasvarstykime, ar teisingieji gyvena geriau už neteisinguosius ir yra laimingesni, nes mes žadėjome vėliau išsiaiškinti šį klausimą. Iš to, ką esame pasakę, man jau ir dabar aišku, bet vis tiek reikia

apsvarstyti giliau, nes čia kalbame ne apie bet ką, o apie tai, kaip reikia gyventi.

– Tai svarstyk, – pasakė Trasimachas.

– Aš taip ir darysiu, – atsakiau. – Pasakyk man, ar tu manai, kad arkliui yra būdingas koks nors darbas?

e – Manau.

– Ar ne tai tu laikai arklio ar kurio kito gyvulio būdingu darbu, ką galima atlikti ar bent geriausiai atlikti tik su to gyvulio pagalba?

– Nesuprantu, – tarė jis.

– Paklausiu kitaip: ar gali regėti kuo kitu, o ne akimis?

– Negaliu.

– O ar gali girdėti kuo kitu, ne ausimis?

– Jokių būdu ne.

– Todėl teisingai galėtume sakyti, kad tai yra ju – akių ir ausų – darbas.

– Teisingai.

353 – Ar negalėtum vynuogės šakelę nupjauti kardu, peiliu ar dar kuo kitu?

– Kodėl gi ne?

– Bet, aš manau, niekuo kitu taip gražiai nenu-
pjausi, kaip sodininko peiliu, kuris yra kaip tik tam
darbui padarytas.

– Teisybė.

– Tai ar nesakysime, kad tai yra sodininko peilio
darbas?

– Sakysime.

– Dabar, manau, geriau supranti, ko tavęs klausi-
siau: ar kiekvieno daikto darbas nėra tai, ką tik jis
vienas gali daryti arba padaryti geriausiai?

b – Suprantu, – tarė jis, – ir tikiu, kad tai yra
kiekvieno daikto darbas.

– Gerai, – pasakiau. – O ar tau neatrodo, kad
kiekvienas daiktas turi ir jam skirtą darbą, ir jam
būdingą vertybę? Grįžkime prie minėtų pavyzdžių:
sakysim, akys turi savo darbą?

– Turi.

– O ar akys turi ir savo vertybę?

– Turi ir vertybę.

– Na, o ausys ar turi savo darbą?

– Turi.

– Ar turi ir savo vertybę?

– Ir vertybę.

– O ar ne taip yra ir su visais kitais daiktais?

– Taip.

– Gerai. Ar akys galėtų gerai atlikti savo darbą, c
jei neturėtų joms būdingos vertybės, o vietoj jos tu-
rėtų ydą?

– Kaipgi galėtų? – pasakė jis. – Matyt, tu turi
galvoje – vietoj regėjimo aklumą.

– Kaip tik regėjimas, – tariau, – ir yra akių ver-
tybė. Bet ne to aš klausiu. Aš tik klausiu, ar kas
nors, turėdamas jam būdingą vertybę, atlieka savo
darbą gerai, o turėdamas ydą – blogai?

– Tikrai taip. Teisybę sakai.

– Ar ausys, netekusi savo vertybės, blogai at-
liks savo darbą?

– Blogai.

– Ar šis dėsnis tinka ir visiems kitiems daik- d
tams?

– Man atrodo, tinka.

– Na, o dabar pasvarstykime štai ką. Yra tam
tikras sielos darbas, kurio niekas kitas negalėtų at-
likti, – pavyzdžiui, rūpintis, valdyti, svarstyti ir visi
kiti panašūs dalykai. Ar galėtum visa tai pagrįstai
priskirti kam nors kitam, o ne sielai? Argi nesaky-
sim, kad tie dalykai yra būdingi sielai?

- Juos galima priskirti tik sielai.
 - O kaip su gyvybe? Ar nesakysim, kad tai sielos darbas?
 - Tikriausiai.
 - Ar nesakysim, kad siela turi ir kokią nors vertybę?
 - Sakysim.
 e - Trasimachai, ar siela, netekusi jai būdingos vertybės, galės kada nors gerai atlikti savo darbą, ar negalės?
 - Negalės.
 - Taigi bloga siela valdys ir rūpinsis būtinai blogai, o gera siela atliks tą darbą gerai.
 - Būtinai.
 - Argi mes nesutarėme, kad sielos vertybė yra teisingumas, o neteisingumas - yda?
 - Sutarėme.
 - Taigi teisinga siela ir teisingas žmogus gyvens gerai, o neteisingas - blogai.
 - Pagal tavo išvedžiojimus taip išeina.
 354 - Bet tas, kuris gerai gyvena, yra laimingas, jam sekasi, o kuris blogai gyvena - priešingai.
 - Be abejo.
 - Taigi teisingasis yra laimingas, o neteisingasis - nelaimingas.
 - Galbūt, - atsakė Trasimachas.
 - Bet būti nelaimingam yra nenaudinga, o būti laimingam - naudinga.
 - Kaipgi kitaip?
 - Taigi, laimingasis Trasimachai, neteisingumas nėra naudingas už teisingumą.
 - Na ir vaišinkis sau, Sokratai, šitais dalykais per bendrijas!
 - Tai tu mane vaišini, Trasimachai, - pasakiau, - nes pasidarei sukalbamas ir atsisakei savo šiurkš-

tumo. Vis dėlto jaučiuosi nekaip pasivaišinęs, - tai b
 mano kaltė, ne tavo! Kaip smaližiai, dar iki soties nepasigardžiaavę ankstesniuoju valgiu, puola ragauti kiekvieną atnešamą naują valgį, taip, man rodosi, darau ir aš: dar neišsprendęs klausimo, kurį mes iš pradžių svarstėme, - kas yra teisingumas, - mečiau jį į šalį ir šokau nagrinėti, ar teisingumas yra yda ir nemokšiškumas, ar išmintis ir dorybė; paskui, išgirdęs teigini, kad neteisingumas esąs naudingas už teisingumą, nebeiškenčiau ir nuo ano klausimo c
 perėjau prie šito. Tad dabar iš tų svarstymų išėjo, kad aš nieko nežinau. Juk jeigu nežinau, kas yra teisingumas, tai vargu ar galėsiu sužinoti, ar teisingumas yra dorybė, ar ne, ir ar tas, kuris ją turi, yra laimingas, ar nelaimingas.